

De vissen van Zuid-Holland

Voorwoord

‘Nederlanders Leven met Water’. Het wonen in de delta brengt veel met zich mee, het water heeft een fascinerende aantrekkingskracht en is van oudsher bepalend voor ons leven. De eerste nederzettingen in Zuid-Holland ontstonden in de buurt van ‘visrijke gronden’ en nog steeds woont bijna iedereen aan het water. Wie hier opgroeit, komt vanzelf bij (of in) de sloot of plas en maakt van dichtbij kennis met het waterleven. Zelf woonde ik lange tijd tussen de Voor- en de Achterplas in Rotterdam. Ik kreeg in die tijd als dagelijkse waarschuwing dat ik moest oppassen om niet in het water te vallen: “Pas op voor de snoek bij de sluis!”

Het water is ook het ‘Huis van de Vis’. Sloten, meren, plassen, kanalen, grachten en duinwateren zijn niet compleet zonder een gezonde visstand. In onze provincie komen veel verschillende vissoorten voor. Sommige ervan houden van helder, schoon water, voor andere moet je juist in troebel water vissen.

Vroeger loosden huizen en fabrieken direct op het water, want er was toen nog geen riool. Het water was soms zo smerig dat er geen vis meer voorkwam en waterplanten verdwenen. Voedselrijk en troebel water is prettig voor de snoekbaars, maar nadelig voor de op zicht jagende snoek. Door de gemeenten en waterschappen wordt gewerkt aan rioleringen en zuivering van afvalwater. Daarmee werken we aan gezond water in en om de stad voor mens en dier. Dit zorgt voor geschikte leefgebieden voor meer vissoorten en dat is belangrijk: vissen zijn immers een belangrijke graadmeter voor de ecologische kwaliteit van gezond water! Er is de laatste jaren veel veranderd. Het water is weer helder geworden en er zijn steeds meer natuurlijk begroeide oevers met paaiplaatsen en schuilgelegenheid voor jonge vissen. Het resultaat mag er zijn. Zelfs in de grachten kun je nu snoeken en andere vissen tussen de waterplanten zien zwemmen.

Water is natuurlijk belangrijk voor vis maar ook voor mensen! Dit boek over de vissen van Zuid-Holland is

tot stand gekomen door de inzet van veel betrokken waterliefhebbers. De gegevens voor de verspreidingskaarten van vissen werden verzameld door vrijwilligers die daarmee aanvullingen leverden op de monitoringsprogramma’s van waterbeheerders. Het boek bevat ook mooie verhalen van vrijwilligers, professionele waterbeheerders en vissers. Zij laten zien welke natuur- en cultuurwaarden de vis vertegenwoordigt. Hun verhalen geven inzicht in de vorderingen die water- en natuurbeheerders maken met het visbeleid dat voortvloeit uit de Kaderrichtlijn water, de Habitatrictlijn en de Flora- en faunawet.

We kunnen met elkaar trots zijn op het eindresultaat: een fraai boek over de Zuid-Hollandse vissen en het water waarin zij leven. Het vormt een belangrijk naslagwerk en een stimulans voor vrijwilligers en waterbeheerders en leidt er toe dat meer mensen kennis kunnen nemen van het onderwaterleven in de regio. Samen met het aanstekelijk enthousiasme van de vele vrijwilligers en waterprofessionals moet dat wel leiden tot een mooier ‘Huis van de Vis’.

Hans Schouffoer,
lid dagelijks bestuur Hoogheemraadschap van Rijnland

Mede namens:
Ineke van der Hee MBA, Hoofd Ingenieur Directeur
Rijkswaterstaat West-Nederland Zuid
Bert Schelling, Heemraad Waterschap Hollandse Delta
Guus Beugelink, Hoogheemraad Hoogheemraadschap
De Stichtse Rijnlanden
Mathieu Gremmen, Heemraad Waterschap
Rivierenland
Wiegert Dulfer, lid dagelijks bestuur Hoogheemraad-
schap Amstel, Gooi en Vecht
Ingrid ter Woorst, lid dagelijks bestuur Hoogheemraad-
schap van Delfland
Han Weber, gedeputeerde Groen, Water, Kust, Cultureel
Erfgoed en Nieuwe Media Provincie Zuid-Holland

4.10 Sloten

Een sloot is een gegraven, ondiepe watergang met een breedte van circa één tot drie meter. De functie is de aan- en afvoer van water. Het waterpeil dat hierbij gehandhaafd wordt is doorgaans gericht op de landbouwfunctie in een gebied. De verscheidenheid aan vissoorten is afhankelijk van de afmetingen van de sloot, de mate van verbinding met grotere wateren, het peilbeheer (inlaat van water) en de frequentie waarmee waterplanten en bagger verwijderd worden (schooningsbeheer).

In Zuid-Holland zijn er klei- en veensloten te onderscheiden. Veensloten hebben een bodem bestaande uit een dik pakket organisch materiaal of dunne veenmodder. Ze kunnen sterk variëren: van voedselarm tot zeer voedselrijk. Typerend voor veensloten is dat ze door de lage ligging vrijwel het gehele jaar water bevatten. Kleisloten liggen in de rivier- en zeekelegebieden en zijn voedselrijk met een doorgaans goed ontwikkelde oever- en onderwatervegetatie. Afhankelijk van het gevoerde beheer kunnen in sloten zeer dichte onderwatervegetatie en verlandingsvegetaties ontstaan waarin plantminnende soorten zoals snoek, zeelt, bittervoorn, kleine modderkruiper, kroeskarper en grote modderkruiper geschikte omstandigheden vinden.

4.11 Stadswateren

In Zuid-Hollandse steden als Leiden, Delft, Gouda en Den Haag is veel water aanwezig in de vorm van grachten en stadskanalen. Oorspronkelijk hadden deze wateren een functie als transportroute en als afvoer van huishoudelijk afvalwater, hetgeen de waterkwaliteit niet ten goede kwam. Soorten die van oudsher typerend zijn voor stadswateren zijn minder kritische soorten als brasem, baars, blankvoorn, snoekbaars en karper. Tegenwoordig is de waterkwaliteit sterk verbeterd en is er vaak alleen nog sprake van recreatievaart. Als gevolg van deze verbeteringen blijkt de visdiversiteit in stadswateren soms verrassend hoog te zijn. Een kritische soort als de rivierdonderpad kan er worden aangetroffen en op plaatsen waar waterplanten voorkomen, worden ook zeelt, rietvoorn en snoek gezien.

Stadsgracht Leiden met snorkelaar (CP) ▲

Schatduiken in de Leidse grachten

Veel mensen denken bij grachten aan enigszins vieze wateren met fietsen en winkelwagentjes op de bodem. De werkelijkheid blijkt heel anders. Door waterkwaliteitsverbeteringen zijn veel grachten inmiddels helder geworden. Als fervent snorkelaar en freediver besloot ik in 2010 een aantal verkenningstochten te maken in de grachten rond mijn huis in Leiden. Het water was doorgaans helder en de verscheidenheid aan vissoorten verassend groot. Ik zag niet alleen brasems en karpers, maar ook plantenminnende soorten als zeelt en snoek.

Hoe het onderzoek begon

Vanaf 2011 ben ik structureel snorkeltochten uit gaan voeren waarbij de waargenomen vissen gefilmd, gefotografeerd en geturfd zijn. De stadsvissen bleken heel goed benaderbaar. Door een smoelenboek van de waargenomen vissen te maken, kon ik individuele vissen volgen. Zo ontstond inzicht in het gedrag van de vissen en hun voorkeuren. Welke vis bevindt zich op een bepaald moment in welk specifiek traject van het onderzoeksgebied? En wie trekt er met wie zijn baantjes?

Voordelen van deze nieuwe manier van het verzamelen van waarnemingen: het is een zeer 'relaxte' manier van monitoren, omdat je rustig en gewichtloos aan het oppervlak drijft. Het onderzoek is non-invasief: de dieren blijven zich bij de juiste benadering op natuurlijke wijze gedragen.

Visreservaat

In 2012 is er samen met de KNNV afdeling Leiden, de Gemeente Leiden, de Hengelaarsbond voor Leiden e.o. en het Hoogheemraadschap van Rijnland besloten het onderwaterleven in de grachten van Havenwijk-Zuid van 2013 tot en met 2015 structureel te gaan monitoren. Om dit zo goed mogelijk te kunnen doen is er in overleg met de andere gebruikers van de grachten zoals omwonenden en sportvisbond besloten om gedurende het project een visreservaat binnen het monitoringsgebied in te stellen. De bewoners van de wijk worden hier nadrukkelijk bij betrokken. Zo zijn er langs de grachten informatieborden geplaatst en worden er excursies georganiseerd. Er wordt nu door een grotere groep vrijwilligers uit de wijk gesnorkeld en ook worden er zaklampinventarisaties uitgevoerd. Inmiddels zijn er ruim 120 monitoring rondes met de snorkel uitgevoerd, verspreid over 20 trajecten. Hierbij werden twintig vis-, kreeft- en krabbensoorten in Havenwijk-Zuid waargenomen. Ook beschermde en bedreigde vissoorten zoals de paling, kleine modderkruiper en rivierdonderpad blijken in de grachten voor te komen. Van de rivierdonderpad zijn inmiddels al drie populaties in het gebied ontdekt!

Herrie onder water

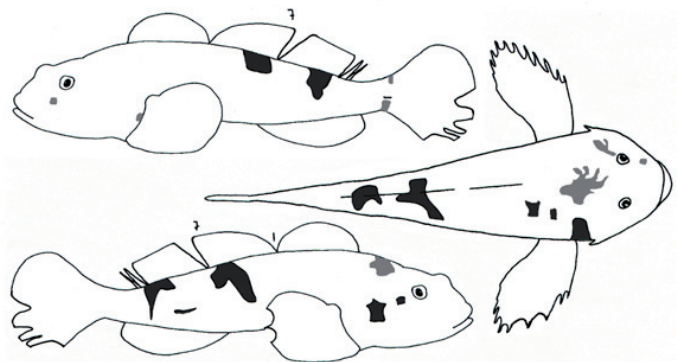
In 2013 werd geconstateerd dat de trajecten waar kademuurrenovatie en bouw- en sloopwerkzaamheden plaatsvonden, gemeden werden door de meeste vissen. Ook de snorkelaars ondervonden het geluid, dat pas na honderden meters afnam, als hinderlijk.

Blik op stadsgrachten veranderd

Inmiddels is de manier waarop mensen naar stadsgrachten kijken aan het veranderen. In 2014 is het project 'Blik onder water in Leiden' uitgevoerd. De hieraan gekoppelde fototentoonstelling en website (onderwaterinleiden.nl) heeft mensen letterlijk de ogen geopend voor de onderwaterpareltjes in de stadsnatuur. Bewoners hebben inmiddels een heel andere kijk op de stadsgrachten. Het belang van het behoud en onderhoud van schoon water voor de deur wordt breed gedragen en er is de afgelopen jaren in heel Leiden een trend ontstaan om samen de grachten schoon te houden.

Aaf Verkade
projectleider Vissenmonitoring,
KNNV afdeling Leiden e.o

Herkenningsschetsen uit het Smoelenboek, ►
in dit geval voor rivierdonderpad
'Moby Dick'.

Dankwoord

Een groot aantal organisaties en personen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het tot stand komen van dit boek door het aanleveren en verzamelen van visgegevens en het leveren van tekstbijdragen. Onze dank gaat uit naar alle water- en natuurbeheerders, viswerkgroepen & vrijwilligers, hengelsportorganisaties & hengelaars, onderzoeks- en adviesbureaus en andere instanties die hieraan een bijdrage geleverd hebben. In het onderstaande overzicht worden zij met naam genoemd. Ook naar de personen en organisaties die hebben bijgedragen, maar onverhoopt niet in onderstaande opsomming vermeld worden, gaat onze dank uit.

Begeleidingscommissie

De voortgang van het project is jaarlijks besproken met een begeleidingscommissie bestaande uit K. Mostert (Provincie Zuid-Holland), B. Prudon (Waterschap Rivierenland), B. Ernst (Hoogheemraadschap van Rijnland), W. van der Ende (Hoogheemraadschap van Delfland), J. van Alphen (Waterschap Amstel, Gooi en Vecht), S. Allerts (Waterschap Hollandse Delta), T. van der Spiegel (VBC Haagse Wateren), N. de Bruijn (Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden), S. Ciarelli en L. Baars (beide Rijkswaterstaat Zuid-Holland). Wij zijn hen zeer erkentelijk voor de nuttige adviezen.

Water- en natuurbeheerders

Provincie Zuid-Holland, Waterschap Rivierenland, Hoogheemraadschap van Rijnland, Hoogheemraadschap van Delfland, Waterschap Amstel, Gooi en Vecht, Waterschap Hollandse Delta, Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Zuid-Hollands Landschap, Evides Waterbedrijf en Dunea.

Viswerkgroepen

Natuur- en Vogelwacht Biesbosch, Natuur- en Vogelwacht “De Alblasserwaard”, Aquatische werkgroep Hoekschevaards Landschap, Onder water in Leiden, KNNV afd. Delfland, KNNV afd. Leiden e.o., Sportvisacademie Nederland, Inholland hogeschool en RAVON Zuid-Holland.

Hengelsportorganisaties

Sportvisserij Nederland, Sportvisserij Zuidwest Nederland, Sportvisserij Midwest Nederland, 's-Gravenhaagse Hengelsport Vereniging, DSV Sint Jansbrug, Hengelsportvereniging Delft en andere Zuid-Hollandse hengelsportverenigingen en hengelsporters die hebben bijgedragen.

Overige organisaties

Landschapsbeheer Zuid-Holland, Naturalis Biodiversity Center, Duijvenboden Natuur, Natuur Wetenschappelijk Centrum, Regelink Ecologie & Landschap, Bureau Stadsnatuur Rotterdam, Van der Helm Milieubeheer, Bureau Viridis, Wartel, VisAdvies B.V., ATKB, Visserijbedrijf P. Kalkman, Van der Waal Binnenvisserij Ecologisch Visstandbeheer, Erkelens Visserij, Alterra, Deltares, Gemeente Pijnacker-Nootdorp, Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard, TAUW bv, Royal Haskoning DHV, VBC Haagse Wateren, Van der Goes en Groot Ecologisch Onderzoeken Adviesbureau BV, Grontmij, RAVON Werkgroep Poldervissen, Vogelwerkgroep Zwijndrechtse Waard, Natuurwacht Bommelerwaard, Landschapsbeheer Flevoland en Haags Natuurmeetnet.

Databanken

Telmee.nl, waarneming.nl, piscaria, limnodata, vangstenregistratie.nl, mijnvismaat.nl.

Taalkundige controle manuscript

E. Goverse en J. Kranenbarg (senior) hebben een grote bijdrage geleverd door het verbeteren van de manuscriptteksten.

Beeldmateriaal

De volgende instanties en fotografen hebben beeldmateriaal beschikbaar gesteld: Beeldbank RWS, Blikonderwater, Cazandra photographs, Digital Nature, Filmstills documentaire V.I.S.S.E.N, Museum Twintighoeven, Museum Vlaardingen, Natuur- en Vogelwacht Biesbosch, 's-Gravenhaagse Hengelsport Vereniging, Joost Bergsma, Paul Boddeke, J.M. Bottemanne, Xavier Boutolleau, Arthur de Bruin, Karin Didderen, Henk Erkelens, Jelger Herder, Ronald van Jeveren, Jan Kranenbarg, Wouter Lengkeek, Arjan van der Lugt, Je-

roen van Luik, Arnold van Rijsewijk, Jeanne Soetens, Theo Schuurmans, Ton van der Spiegel, Bernd Stemmer, Richard Struijk, Rudi Terlouw, P. Verhagen, Aaf Verkade en Cees Vermeer en Matthijs de Vos.

Tekstbijdragen

N. de Bruijn, S. Ciarelli, A. van Diepenbeek, W. van der Ende, H. Erkelens, B. Ernst, I. van Gelderen, R. Haan, R. van Jeveren, A. van der Lugt, K. Mostert, H. Schouffoer, T. Schuurmans, T. van der Spiegel, R. Terlouw, A. Verheijen en A. Verkade.

Verspreidingskaarten

Peter Frigge

▼ *Karpervissers (Filmstill documentaire V.I.S.S.E.N.)*

Waarnemers

J. Aalders, A. van Aarsen, G. Abel, B. Anderson, S. Anderson, R. Andeweg, M. Annema, M. van Antwerpen, J. Arntz, B. van As, H. Baas, B. Backx, A. de Baerdemaeker, R. Bakels, Bakker, G. Bakker, H. Bakker, T. Bakker, J. Balm, O. Balm, D. Bank, S. van Baren, L. Barendrecht, Barendse, M. Barendse, M. Barendtszen, S. Barnhem, B. Batenburg, L. Bauer, S. Bavelaar, Bazuin, A. Beckers, J. van der Beek, M. van der Beek, C. Beijer, Bekker, R. Bekker, H. Benard, M. Benard, A. Bender, D. Benders, A. Benschop, G. van der Bent, N. van der Bent, Bentvelzen, G. van Berckel, A. van den Berg, F. van den Berg, J. van den Berg, K. van den Berg, B. ten Berge, M. van Bergen, J. Bergsma, R. Berkelder, M. Berkheij, J. Bes, D. Beuker, R. van Bezouw, A. Biemans, M. Biemond, M. Bilius, J. Bink, R. Bisschop, M. Blanken, F. Blankers, Blauw, R. Blom, K. van Bochove, P. Boddeke, A. Boele, J. Boele, de Boer, R. de Boer, V. de Boer, W. den Boer, G. Boerma, J. Boerman, F. Bol, N. Bolt, R. Bontrop, B. Booij, C. Boom, L. Boon, R. Boonstra, G. Bos, N. van den Bosch, H. van Bostelen, P. Boymans, M. Braad, T. Braaksma, B. Brand, B. Brandt, A. Brandts, R. Brant, R. van Breemen, L. Bregman, F. Brekelmans, J. Breukel, A. Breukelaar, C. Brinkman, A. van den Broek, M. Broere, H. Brouwer, T. Brouwer, W. van Brouwershaven, B. de Bruijn, A. de Bruin, J. de Bruin, Bruines, L. Buckx, D. Buisman, B.-J. Bulsink, S. van den Burg, J. van der Burgt, K. Burgy, J. van Buuren, A. Buurman, M. van Cappellen, D. Cavelier, C. Christiaan, C. Christie, A. Clements, P. Cools, J. Cöp, M. Courbois, R. Creemers, F. Croezoe, M. de Croock, H. Cuper, C. Daalder, I. Daalder, van Dalen, A. van Dalfsen, A. van Dam, P. van Dam, H. Damen, T. Damm, A. de Bruin, N. de Bruin, H. de Labije, R. Dedding, J. van Deijk, B. Dekker, K. Dekker, T. Denters, M. Deurloo, K. Didderen, X. Didderen, M. Dieleman, C. Diem, O. van Diepen, A. van Diepenbeek, P. Diepenhorst, J. van Diggelen, B. van Dijk, E. van Dijk, H. van Dijk, I. van Dijk, J. van Dijk, W.-A. Dijkhuizen, K. Dijkman, P. Dijkman, Dijkshoorn, T. Dijkstra, U. Dijkstra, E. Dolman, T. Dolstra, M. van Donselaar, S. van Donselaar, F. Doorn, P. Doorn, R. van Dorland, D. van Dorp, K. Draaijer, Mw. Fijn-van Draat, J. van der Drift, A. van Drongelen, R. Droog, H. Drooge, R. Le Duc, J. Duindam, A. Duivenoorden, M. van der Duyn Schouten, R. van Eekelen, J. van Eerbeek, Eijkelhof, D. van der Elsken, C. van Elzelingen, S. Elzerman, W. van Emmerik, van den Ende, J. Engberts, F. Engelen, A. van der Ent, E. Eric, E. van der Es, M. van der Es, S. van Ettinger, D. Eykemans, D. Ezeh, M. Feenstra, T. Fijen, B. Flierman, R. Flikweert, T. Flikweert, L. de Fockert, C. Fokker, R. Fraaije, J. Freijser, N. Frenken, P. Frigge, C. Gabriels, H. Gazan, R. Geene, B. Geerdes, F. van Geest, G. van Geest, R. van der Geest, A.-S. van Genderen, H. Gerrits, T. van Gestel, J. Geven, J. de Gids, P. van de Giessen, M. Gilbert, M. Göbel, N. Godijn, H. van der Goes, S. Goudbeek, A. Goutbeek, E. Goverse, C. van der Graaf, N. Graafland, J. Graveland, B. Groen, F. van Groen, T. Groen, W. Groenendijk, A. Groeneveld, B. Groeneveld, G. Groeneveld, M. Groeneveld, Y. Groeneveld, H. Groenewegen, C. de Groot, S. Groot, T. de Groot, C. Groshart, H. Grotenhuis, Grutters, S. Guldmond, M. Guliker, Gutter, E.-J. van Haaften, H. van der Haagen, A. Haan, R. Haan, L. Haaring, J. Haasnoot, B. Haasnoot-Berkheij, T. van Haaster, J. Hack, S. van Haeften, F. Hagedoorn, W. van der Ham, A. Hamberg, L. Hambrick, J. Hamelink, R. ter Harmsel, M. Harskamp, R. Harskamp, A. t Hart, I. van Hasselt, R. van der Hasselt, M. Haverkamp, C. van Heerden, K. Heeres, N. van Hees, P. Heesakkers, W. Heesen, P. van der Heijden, S. van der Heijden, A. den Heijer, A.-B. den Heijer, A. Heijne, M. Heijne, P. Heijne, S. den Held, M. Hemkes, C. Henrik, Hensen, J. Herder, F. Herfs, O. van Herwaarden, C. Hesterman, P. Heuts, W. van den Heuvel, G. Heuvelman, J. Heuvelman, P. Heuvelman, G. Hijbeek, A. Hilgersom, A. Hitzerd, Hitzerd, S. Hitzert, G. Hoefsloot, Hoekstra, Hoen, P. Hoen, P. Hoff, M. Hofstra, G. Hol, T. Hollem, B. Holsteijn, R. Honders, J. 't Hooft, W. van Hoonard, M. van den Hoorn, J. Hop, Hospers, M. Hospers, A. Hotting, B. Houben, J. den Houdijker, M. van der Hout, J. van Houten, N. Houter, D. van Houwelingen, G. Huijzers, Huitema, D. Huitzing, S. Hunink, B. van Huut, E. van Immerzeel, J. Jacobs, K. Janmaat, J. Janse, Janse, D. Jansen, E. Jansen, I. Jansen, J. Jansen, Jansen, P. Jansen, W. Jansen, I. Janssen, R. janssen, R. van Jeveren, A. Johnston, A. de Jong, de Jong, H. de Jong, J. de Jong, R. de Jong, T. de Jong, W. de Jong, H. de Jonge, H. de Jongh, R. de Jongste, A. Joon, H. Ju, W. Kaijser, R. Kalkman, V. Kalkman, M. Kapoen, G. Karreman, M. Kathmann, J. van Kats, O. van Keeken, J. Kegge, A. Keijser, S. Keizer, H. Kemp, M. Kentie, L. Kerkvliet, B. Kers, H. van Kersbergen, T. van Kessel, E. van der Keur, M. van der Keur, J. Keyzer, L. Kieboom, R. Kist, T. Klaassen, J. van Klaveren, S. Kleinjan, A. van Kleinwee, M. Klemann, S. Klerx, J. Klijn, Kloosterman, F. Klootwijk, M. Klootwijk, U. Kloss, G. van der Klugt, B. Kluskens, F. van de Knaap, T. van der Knaap, B. de Knecht, E. Knoester, D. Knoops, Knotters, M. Koen, B. Koese, W. Kok, Y. de Kok, A. Kolders, M. Kolen, M. Konings, R. Kooi, A. Kooij, E. Kooij, J. Koorevaar, A. Kooy, A. Kop, N. Koppelaar, M. Korbijn, J. Koreneef, J. Koster, V. de Koster, A. Koulman, H. Kouwenberg, K. Kraaijeveld, J. Kranenbarg, A. Kreffer, J. Krempel, A. van Kreveld, G. Krijnen, P. Krijnen, N. Kroese, H. Kroodsma, Kroon, P.-R. de Kroon, T. de Kroon, M. Kruk, E. Kuijs, W. Kuijsten, C. Kuijvenhoven, G. Kurstjens, H. Kuyvenhoven, P. de Kwaadsteinet, R. Laan, V. van Laar, H. de Labije, G. Lafeber, A. Lagendijk, T. Lamb, M. Langbroek, W. Langbroek, E. de Lange, N. de Lange, Langeveld, F. van der Lans, Lansbergen, J. Lansink, W. Leegbul, A. Leegwater, H. van Leenen, K. van Leenen, R. van

Leeningen, B. van Leer, G. Leer, K. de Leeuw, M. de Leeuw, F. van Leeuwen, H. van Leeuwen, J. van Leeuwen, M. van Leeuwen, S. van Leeuwen, L. Leeuwenburg, J. Leeuwis, R. Leeuwis, J. Leloux, L. Lemmens, V. de Lenne, M. Ligthart, S. van der Linde, T. Linders, E. Linnartz, L. Linnartz, M. Linthorst, D. Lock, M. Lodder, J. Lokker, Looijenga, S. Loosveld, M. van Lopik, R. Los, J. Lotz, A. Lugt, A. van der Lugt, M. van der Lugt, H. Maandag, I. Maas, V. Maas, H. Machielse, J. Maessen, I. Maijer, A. de Man, M. Marco, N. van der Marel, G. Martens, C. Mastenbroek, F. Mayenburg, F.J. Mayenburg, F. van der Meer, H. van der Meer, W. van der Meer, H. Meerman, B. Meijer, H. Meijer, M. Meijer, P. Meijer, P. Meininger, J. Melis, R. Mes, J. Mesken, J. van der Meulen, K. Meuzelaar, H. Middelkoop, M. Miltenburg, G. Misbeek, N. Moeijes, W. Moerland, M. Moerman, P. Moerman, A. Molenaar, J. Molenaar, T. Molenaar, J. Monhemius, W. Monster, E. Morelissen, D. van Mourik, J. Mudde, J. Mulder, Mulder, P. van den Munckhof, A. Nagelhout, T. Näring, S. van der Nat, L. Nek, A. Nieuwenburg, R. Nieuwstad, M. Nieuwstraten, W. Nijland, K. Nilsen, F. Noest, H. Noest, M. Noest, N. Noest, S. Noest, S. Nolet, P. Nonis, C. de Nooijer, R. Notenboom, P. Nounis, C. van den Oever, D. Olijhoek, F. Oling, L. Olsthoorn, J. Olyerhoek, P. Onnekink, W. Oomen, M. Ooms, W. van Oordt, O. Oostdam, J. Oosterbaan, A. van Oosterhout, S. van Ophemert, F. Ottburg, J. Otte, A. Ouddorp, G. den Ouden, I. Ouwehand, T. Overmeer, K. Overwater, B. Oving, L. van der Padt, M. van der Padt, L. Pannekoek, M. Papac, J. Parie, J. Passarge, P. Kolthoff, S. Pekel, G. Pellikaan, G. van Pelt, N. van Pelt, M. Pennings, P. Peter Hoff, L. Peters, M. Philipsen, B. Piek, K. van der Plas, J. van der Ploeg, R. Ploeg, C. van der Poel, G. van Poelgeest, H. Pohlmann, A. Poldervaart, M. Poot, C. van Popering, A. Portengen, E. Portheine, M. Pot, R. Prins, A. Pronk, S. Pronk, W. Pronk, Pruijssers, L. Punt, E. Raaphorst, A. Redel, M. van de Reep, J. Regelink, Reijnders, E. Reinstra, H. Reinstra, M. Rekko, R. Renirie, H. Revoort, M. van der Rhee, D. Rietveld, K. van Rij, A. de Rijck, M. Rijkelijhuizen, B. Rijksen, A. van Rijn, van Rijn, S. Rijneveld, J. Rink, G. Roest, F. Rombout, A. Roodink, A. van Roon, J. Roos, M. Roos, M. de Graaff - van Rootselaar, P. Rop, C. Roselaar, E. Rous, G. Rozeboom, R. de Ruijter, K. Ruiten, R. de Ruiten, N. Ryckboer, M. van Santen, M. Schaper, E. Schattenberg, J. Scheijbeler, P. Schellekens, A. Schenk, P.-P. Schets, P. Scheurs, M. van Schie, T. van Schie, Schillemans, W. Schilperoort, M. Schiphouwer, W. Schipper, M. Schipperheijn, R. Scholing, F. Scholte, R. Schoneville, E. Schoppers, L. Schotel, E. Schouten, H. Schreurs, N. Schrieken, P. Schrijvershof, R. Schrijvershof, L. Schuilenburg, P. Schunacher, Schut, P. Schuurmans, Schuurmans, P. Sebel, Seijsener, A. Selderbeek, D. van Seuren, B. Siebelink, J. Silvius, M. Simonis, E. Simonse, M. Siotto, R. Slagboom, S. Sleuwenhoek, D. Slegers, D. Sloos, M. Sloos, D. Sloodmaekers, M. Slot, J. van der Sluijs, H. van der Sluis, M. Smelter, S. Smelter, R. de Smeth, R. Smits, T. Smulders, J. van der Sneppen, M. Snijder, E. Snoek, P. Soer, M. Soes, J.-J. Spaargaren, J. Spang, V. van der Spek, T. van der Spiegel, P. Spierenburg, I. Spierts, F. Spikmans, M. Spil, D. van der Spoel, A. Sporrel, L. Sprado, C. Stam, P. van der Stap, W. Steen, W. van Steenis, W. Stempher, J. Sterk, H. van Stijn, A. Stip, E. Stockx, D. van Straalen, R. van Straaten, L. Straver, W. Streng, R. Struijk, W. Tamis, G. Tanis, M. Teeuw, D. Tempelman, J. van de Tent, J. van Tent, L. Terlouw, S. Terlouw, L. Tervelde, Y. ten Thijs, W. Thijs, C. van Tilborg, G. Timmermans, M. Timmermans, F. Tissen, T. Tjassing, R. Tolk, R. Top, C. Treels, J. Tromp, D. Tubbing, M. van Tweel, A. Twigt, G. Twigt, M. Väänänen, M. van der Valk, A. van der Ark, M. van der Beek, R. van Os, W. van van Putten, W. van Steenis, K. van Veen, J. van Wingerde, A. Vanhaelen, B. Vastenhouw, Veel, E. van Veen, K. van Veen, L. Veen, R. Vegt, van der Velde, G. van der Velden, R. van der Velden, R. Veldt, P. Venderbosch, K. Vendrig, J. Venema, E. van Venetiën, G. van der Venne, van de Venne, R. Verbeek, J. Verbeeth, J. Verburg, R. Vercruysse, M. Verdijk, Verdijk, P. Verdouw, W. Vergoossen, P. Verhaar, D. Verhagen, F. Verhagen, D. Verheul, B. Verhoeven, F. Verhoog, A. Verkade, K. Verkade, J. Verkamman, J. Verkerk, Verkerk, A. Verkuijl, J. Vermaat, C. Vermeer, J. Vermeij, M. Verrips, D. Verschoor, J.-W. Verschoor, R. Versijde, R. Versluijs, R. Verspui, T. Versteeg, B. Vervoort, M. Vervoort, G. Veurink, A. de Vink, E. Vink, R. Vink, R. Vinke, H. Visser, J. de Visser, T. Visser, Visser, M. Vlaardingerbroek, S. Vlaardingerbroek, J. Vleeshouwers, H. Vlek, W. Vlierhuis, A. van Vliet, B. van Vliet, J. Volz, T. van de Vondervoort, S. Vonk, J. Vos, M. de Vos, J. Vossen, M. Vriens, E. de Vries, W. de Vries, S. Waajen, A. van der Waal, B. van der Waal, M. van Waasdijk, G. Wagter, A.-W. van der Wal, H. van der Wal, D. Wansink, H. Wardenaar, J. Wardenaar, F. Wasmus, P. Waterham, K. Weber, E. de Weerd, R. van der Weijde, H. van der Weijden, P. Wessel, H. Westerlaken, J. Westgeest, L. Westra, S. Westra, B. van de Wetering, R. Wielinga, S. van Wierst, A. van Wijngaarden, P. Winckers, M. Winter, C. Witkamp, J. Woets, van der Wolf, M. Wolvers, A. van 't Wout, W. Wubben, A. van der Wulp, M. Yonce, H. van Yperen, Fam. van Zanten, A. van der Zee, T. Zeegers, A. Zeeland, J. de Zeeuw, L. de Zeeuw, H. Zeij, J. Zeiler, H. Zevenbergen, Zielman, H. Zonneveld, J. Zorgdrager, Zoutendijk, P. van Zuilekom, C. Zuyderduyn, J. Zwaaneveld, E. Zwart, K. de Zwart en N. de Zwarte.